

SZEMLE

A HIVATÁS GYAKORLÁSA, AVAGY TANULÁS EGY ÉLETEN ÁT

A magasan képzett, hivatásának élő orvos, mérnök, tanár, szociális munkás *szakmai fejlődését a Becoming a Professional* című kötet ausztrál, brit és svéd szerzői az egy életen át tartó tanulás folyamatában vizsgálják, a professzionális környezet nyújtotta egyéni és kollektív tanulási lehetőségeket a különböző forrásból szerzett tudás és tapasztalat integrálására szolgáló térnek tekintik. A szakmai szocializációt, az attitűdök kialakítását, az etikai elvek internalizálását, valamint a foglalkozás gyakorlásához szükséges általános és specifikus készségek fejlesztését egyaránt az eredményes tanulás ösztönzésének körébe sorolják, nemcsak a karriere való felkészülés fázisában, de a teljes szakmai életút alatt.

A Lesley Scanlon által szerkesztett kötet írásai a hangsúlyt a szakemberre válásra helyezik, a nagy társadalmi presztízsű foglalkozásokban elérhető kiválósághoz szükséges kompetenciákat és a megszerzésük elősegítő tényezők szerepét állítván középpontba. A „*professional*” értelemben vett szakemberlét jellemzője az adott területen tanúsított kiemelkedő tudás, a kiváló elméleti és gyakorlati készségek, a magas szintű munkavégzés és etika elkötelezettség, a szakmai közösségen belüli végzett munka iránti pozitív motiváció. Mindenek nem feltétlenül következik a diploma birtoklásából; ahhoz kapcsolódik, ám azt sokszorosan meghaladó minőséget és értéket képvisel.

Miben áll, milyen tényezők hatására és mikor következik be ez a minőségi ugrás, hogyan válik valaki a hivatását magas szinten gyakorló diplomás szakemberré? A diploma megszerzésével, a munkába állással vagy inkább a szolgáltattal, a szakmában eltöltött gyakorlattal mérhető-e a fo-

lyamat? – ezek a fő vitaindító kérdések, amelyek elsősorban arra szolgálnak, hogy véig gondoljuk az utat, amelyet az esetenként szkepticizmustól sem mentes írások a 21. század szakemberei számára vizionálnak. A kötet címe a folyamat lezáratlanságát, az állandó fejlődés koncepcióját sugallja. Mint a statikus végállomásként értelmezett szakemberlét ellenpontja, a *választott foglalkozás professzionális képviselőjévé* válás a különböző dimenziókba ágyazott szakmai tanulás metaforájaként vonul végig a fejezeteken. A problémavezetés és az alapkérdések elemzése, többek között, a felsőoktatás, az orvoslás és a betegápolás, valamint a tanári pálya szakmai szubkultúrájához kapcsolódik.

A könyv tizenkét fejezete tágabb értelemben a formális tanulásnak és a munkahelyi környezetnek a professzionális szakember identitásának kialakulásában betöltött megváltozott szerepével foglalkozik. Üzenetét a munkaadóknak és a képző intézményeknek egyaránt szánja, de legalább annyira szól az olvasóhoz is, akit dilemmákkal és kérdésekkel szembesít, és igyekszik meggyőzni arról, hogy karrierjét egy életen át tartó folyamatos szakmai utazásnak tekintse.

Leslie Scanlon szerint, aki nemcsak a könyv szerkesztője, de több fejezet szerzője is, a 21. században a professzionálizmusnak a kizárolag a tudásra és a szolgálat iránti altruista elkötelezettségre épülő hagyományos angol-amerikai paradigmája nem tartható fenn, hiszen megváltoztak a munkahelyek és a szakmák, képzettebbek lettek az ügyfelek, és a közvélemény felé való elszámoltathatóság is jóval fontosabbá vált. Szakirodalmi forrásokra hivatkozva Scanlon azzal érvel, hogy a technikai racionalitásra épülő tudás nem elegendő a gyakorlat komplexitásának, bizonytalanságának, értékkonfliktusainak kezelésére, ezért a

szakma gyakorlása során nem tudományos bizonyosságra, hanem az egyedi esetek sajátosságait figyelembe venni képes bőlcs cselekedetekre van szükség, ami a szakmai tudás relativizálódásához vezet, miközben a megszerzett tudás gyorsan elavul, elveszti a fényét, további csiszolására, esetenként alapvető megújítására van szükség. Ma már nem elegendő a formális tanulás során megszerzett tudás és képesség, a tudáskészletet folyamatosan adaptálni kell a változó körülmenyekhez.

Az elvont akadémiai tudás presztízse önmárában nem elegendő az eredményes szakmai munkához. Scanlon nemcsak a szakembert hagyományosan megkülönböztető tudástartalmat, de annak kizárálagosságát is megkérdőjelezte arra hivatkozva, hogy a laikusok tudása már jóval sokoldalúbb és nagyobb, mint korábban volt, ezért tanulóként, páciensként sokkal inkább partnerként viselkednek, a korárból elterő bánásmódot igényelnek. A 21. század tudásszínvonalnak embere a szakemberre válás és a szakmai identitáskeresés élethosszig tartó folyamatának részesévé válik, amely az egyéni, de a közösségi túléléshez is engedhetetlen. Ennek felismerése a szakemberlét iránti alázattal kell hogy járjon annak elfogadásával, hogy a szakértelem megszerzése, a szakma mestéri szintű elsa-jítása folyamatos változások során következik be, ami gyakran a korábbi igazságok megkérdőjelezését vonja maga után. Törekedhetünk a tökéletesség állapotára, de elérése csak „pillanatnyi illúzió”, valójában nincs szakember, legfeljebb egyik ember nagyobb szakértelemmel rendelkezik, mint a másik.

A foglalkozások hagyományos konstrukcióját éró össztűz az egyes fejezetekben nemcsak az episztémológiai és ontológiai megfontolások síkján nyilvánul meg, de a globalizmus és a multikulturalitás hatását is górcső alá veszik a szerzők, azon az alapon, hogy a szakmák gyakorlá-sára mára egyre inkább az intenzív nemzetközi mobilitás keretei között kerül sor, ami számos probléma forrása lehet. Egyrészt a nemzetközi szakmai elit hierarchiája megteremti a nyertesek és a marginalizálódott munkaerő kategóriáit Európában, de a világ más részein is, másrészt a szakmai paradigmák – amelyek kialakulása egy adott társadalmi-kulturális, politikai kö-

zeghez kapcsolódik – elvesztik működőképességüket, ha globális árucikként idegen kultúrába importáljuk őket. Például a kínai kultúrában a betegek ápolása hagyományosan a család nőtagjainak feladata, az ápolónő a nyugati kultúra terméke, ennek következtében szerepvállalása Kínában sajátos kulturális problémákat vet fel. A szociális munka, amely a liberális demokráciában a társadalmi változások elősegítőjeként tölti be funkcióját, Kínában könnyen veszélyes tereppé válhat, ha a gyanúltan szakember kellő helyi társadalmi és politikai ismeretek nélkül fog munkához. Multikulturális világunkban tehát a szellemi foglalkozások gyakorlásához a szaktudás mellett elengedhetetlen a kulturális adaptáció, a morális és etikai háttérísmerekekkel való felvértezettség is.

További veszélyforrás Scanlon véleménye szerint a deprofesszionalizáció, a szakmákhoz kötődő minőség, bizalom és autonómia devalválódása. A tanári pályán a pedagógiai munka rovására végzett túlzott adminisztrációi, az online képzések elterjedését, a korábban szaktudásáért becslőtanár facilitátorról válását egyszerűen a szakma identitását megváltoztató nem kívánatos jelenségek közé sorolja, mindenzt az új közmenedzsment széles körben terjedő gyakorlatának számlájára írva. Nézőpont kérdése persze, hogy a hagyományos tanári szerepnek a tanulás-köz-pontú oktatási paradigmára való áthangolása során felértékelődő facilitatív tanári attitűdöt a pedagógus szakmai tekintélytől való megfosztásaként, vagy éppen a szakmai tudást kiegészítő pozitív eredményeket hozó módszertani fejlődésként értékeljük.

Madeleine Abrandt Dahlgren elemzése négy európai (svéd, norvég, lengyel, német) egyetem képzési programját vizsgáló komparatív kutatás eredményeire épül. A *Students as Journeymen between Cultures of Higher Education and Work* című projekt kapcsán, melynek fókuszában az oktatás, a kultúra és a munka világának kapcsolata áll, a szerző arra keres választ, hogy a négy intézmény hasonló képzési programjainak hatását mennyiben befolyásolja az adott nemzeti és helyi kultúra. Érdekes eredményt mutat a pszichológia program összehasonlító elemzése. A vizsgált négy egyetem programja közül három (norvég, lengyel, német) erőteljesen elméletorientált mó-

szertani kultúrát képvisel, ami a gyakorlatra való felkészítés tekintetében jelentős hátránya jár, a hallgatók nem érzik magukat kellően felkészültnek a gyakorlati munkára. Ezzel szemben sokkal sikeresebbnek bizonyult a munkahelyi beilleszkedés és a szakmai identitás kialakulása szempontjából a svéd intézmény kiscsoportos, önrányításra és problémamegoldásra épülő modellje, amely a gyakorlati tapasztalat és az elméleti reflexió egyensúlyára törekedett, és kezdtől fogva partnerként vonta be a hallgatókat a saját tanulásuk folyamatába. A napi gyakorlattal csak a médiából értesülő és egy-egy meghívott szakértő révén kapcsolatba kerülő hallgatók a politikatudományi programot mind a négy intézményben gyenge szakmai identitással végezték el. A kutatás eredménye rámutatott arra, hogy a képzési program tartalom és módszere jelentősen befolyásolja a hallgatók szakmai jövőhöz való viszonyát. A szakmai identitás kialakulását befolyásolja, hogy a képzési tartalom közvetlenül kapcsolódik-e a gyakorlathoz, vagy csak a diploma megszerzésére szolgál. A szakmai szerepre való felkészülés az elmélet prioritását hirdető intézményekben csak a képzés vége felé vagy az azt követő gyakorlati szakaszban jelent meg. A szakemberré válás a szerző szerint olyan folyamat, amely az egyetem és a munka világa mellett a hallgató személyes, társadalmi-kulturális életterét is magában foglalja.

A szakmai szocializáció folyamatát az orvosi hivatás területén vizsgálja Kirsty Foster, számba véve a leendő orvosok szakmai identitásának fejlődését éró hatásokat a hallgatók egymás közötti kapcsolataitól az orvosi szakma kultúrájáról kialakított saját kép megkonstruálásán át egészen az orvosok, betegek által képviselt értékek, viselkedések beépítéséig. A szerző elemzi az orvossá válás szakaszait, különös tekintettel a rejtett tanterv, a szerepmódellek, a csapatmunka, az egymásnak ellentmondó üzenetek által gyakorolt hatásokra az orvosi karrier alakulásában.

A tanárrá válás jellemzői között az önreflexió szerepét emeli ki Dianne Mulcahy, amely hozzásegíti a tanárt a számára fontos alapértékek definíálásához, saját tanári stílusának formálódásához. Ugyanakkor a szerző egy ennél dinamikusabb és kevésbé individualisztikus szakmai részvétel és szakemberré válás lehetőségét pre-

ferálja. A szituatív tanulás fontosságát hangsúlyozza, amelyben a szakmai identitás kialakulása egy adott szakmai közösségen belül kötődik. Az így szerzett gyakorlat egyben lehetőséget is biztosít az ún. teljes jogú tagság megszerzéséhez, a kezdtő státusból a szakma elfogadott képviselőjévé való váláshoz.

Az alapos szakirodalom-elemzésre épülő, igényesen kidolgozott fejezetek elolvasása után sem kapunk választ a szakemberré válás pontos mindenlétéit illetően, azonban a kötet szerzői által képviselt többféle elméleti és gyakorlati perspektíva ellenére az írások koherensen illeszkednek egy közös gondolatmenetbe. Közös az a – szerkesztői szóhasználattal élve – „késő modern” nézőpont, amely szerint a professziók (de ugyanígy az a társadalmi közeg, amelyben működnek) a folyamatos dinamikus átalakulás, a „mássá válás” állapotában vannak. Az írások a szakmai tudás széttagoltságára, instabilitására hivatkozva megkérдőjelezik a kivételes vagy felsőbbrendű tudás-saljáró status quót. A hagyományos oktatási szerkezet helyett hangsúlyozzák a tanulás és a munka, az autentikus környezetben szerzett gyakorlat fontosságát, ennek beépítését az intézményi keretek között folyó tanulás világába.

A végzett diplomásból a szakma közmegbecsülésnek örvendő képviselőjévé válás folyamatát a szerzők a tanulásnak az egész személyiséget átalakító hatásaként jellemzik, amelyben a szakember kilép a tudomány elszigetelt világából, szakmai identitását a minden napok gyakorlatában szerzi meg, ezáltal megismeri, és jobban megérти a potenciális kliensek világát is. A szerzők olvasatában az egész életen át tartó tanulás során nyílik lehetőség a formális oktatás által elhangyolt vagy abból teljességgel kimaradt, ám a hivatalgyakorlás csúcsra járatásához alapvető fontosságú gyakorlati dimenziók megjelenésére.

(Lesley Scanlon [ed.]: „*Becoming a Professional*” – An Interdisciplinary Analysis of Professional Learning. Springer, 2011, Dordrecht. 262 p.)

Dobos Ágota

